

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

**GEC PILOT STUDY
MARKING GUIDELINE 2023
XITSONGA FIRST ADDITIONAL LANGUAGE
GRADE 9**

- *Maraka yin'we ku ya hi nhlamulo.*
- *A ku na maraka ya hafu.*
- *Gwajula (✓) ntsena nhlamulo leyi nga ya ntiyiso*

Xivutiso xa 1

NO.	Nhlamulo leyi languteriweke		
1.1	D	Dyambu	✓
1.2	A	'Nuclear'	✓
1.3	C	Mpfhukeni	✓
1.4	B	Ku tlula ka ntlhanu	✓
1.5	B	Dyambu ri hahisiwile ku ya exhibakabakeni laha ri nga tshama kwalomu ka 17 wa timinete naswona ri tlhele ri hisa 70 000 000 wa tidigirisi.	✓
1.6	A	Ku tisa vuphakeri bya gezi leri tengeke ri nga fikiki emakumu.	✓
1.7	D	Va yisile emahlweni ku navela ka vona hambiloko swi lava mali yo tala.	✓
1.8	D	A va tsakile	✓
1.9	C	Rivitankatsano	✓
1.10	C	35 wa matiko	✓
1.11	B	Ku ta laveka mali yo tala.	✓
1.12	A	'Solar' yi kuma ndzilo eka dyambu.	✓
1.13	A	Ri na vuswikoti byo tumbuluxa swilo.	✓
1.14	B	Munhu wo veketela ntirho u tsandzeka ku humelela.	✓
1.15	B	Matiko man'wana a ma nga swi lavi ku humesa mali.	✓
1.16	D	Vanhu va le China va tumbuluxa dyambu hi xikongomelo xo va na gezi ro ka ri nga fiki emakumu.	✓
1.17	C	A hi rito ra Xitsonga	✓
1.18	B	Ku va swilo swi tika swinene.	✓
1.19	C	Tiko leri nga na nhlohlotelo eka matiko man'wana.	✓

NO.		Nhlamulo leyi languteriweke	
1.20	D	Eka vanhu hinkwavo lava nga na milorho yo karhi.	✓
1.21	C	A va swi kotile ku endla dyambu, a va saleriwile hi goza rin'we ntsena.	✓
1.22	B	Mbuyangwana loko a ku ri man'wana ya matiko lawa hi mativaka.	✓
1.23	A	Kuva va tumbuluxile dyambu.	✓
1.24	D	Ku tumbuluxa dyambu leri nga riki ra ntambuluko.	✓
1.25	A	Ku tirha hi matimba na ku tiyimisela swa vuyerisa.	✓

Xivutiso xa 2.1. Xinavetiso

NO.		Nhlamulo leyi languteriweke	
2.1.1.	C	Hodela	✓
2.1.2.	B	Eka vapfhumba	✓
2.1.3.	B	Ku koka rinoko ra vahlayi	✓
2.1.4.	A	Vumunhuhati	✓
2.1.5.	B	Byetlelo na ku fihlula	✓

Xivutiso xa 2.2. Khathuni

NO.	Nhlamulo leyi languteriweke	Ku basisa
2.2.1	Hi le kamereni ✓ KUMBE Ekamareni ro hlayela eka rona KUMBE Endlwini ✓ KUMBE Ekaya	Nyika maraka eka nhlamulo leyi kongomisiweke eka mbangu lowu faneleke.
2.2.2	I nuna na nsati ✓ KUMBE Varhandzani ✓ KUMBE Vatswari va ximunhuhatwa xa C ✓ KUMBE Vinyi vandyangu KUMBE I vahlayisi va ximunhuhatwa xa C	Amukela na man'wana mavonelo lama twisisekaka ya tinhlamulo 0 maraka loko nhlamulo yi kongomisiwile eka ximunhuhatwa xa C.

NO.	Nhlamulo leyi languteriweke	Ku basisa
2.2.3	Xivulavula na ximunhuhakwa xa A ✓ KUMBE Xivulavula na nsati wa xona ✓ KUMBE Xivulavula na murhandziwa wa xona ✓	Amukela nhlamulo yin'wana na yin'wana leyi twisisekaka. Maraka yin'we i ya loko nhlamulo yi kongomisiwile eka ximunhuhakwa xa A
2.2.4	Sweswi xikandza xi le bukuni, ✓ hikuva ku nga ri khale ximunhuhakwa xa C a xi ri eka 'facebook' kambe sweswi xi etlerile ehenhla ka buku ✓ KUMBE Sweswi xikandza xi le bukuni, ✓ hikuva ku nga ri khale ximunhuhakwa xa C a xi ri eka 'facebook' leyi nga xi karhalisa ku kondza xi etlela xi khigeterile buku ematshan'wini yo hlaya ✓	Maraka yin'we loko a tsarile xikhovolelo hi ku hetiseka, maraka yin'we i yo seketela. 0 maraka loko a tsandzekile ku boxa xikhovolelo.
2.2.5	Xikombisa ku hlamala, ✓ hikuva xi ahlamisile/ pfurile nomo ✓ KUMBE Matihlo/mahlo ya xona ya pfulekile swinene. ✓ ku komba ku hlamala ✓ KUMBE Mfungho lowu nga ehenhla ka misisi ✓ wu komba ku hlamala ✓	Maraka yin'we i yo kombisa leswi ximunhuhakwa a xi ri hi xiswona, maraka yin'we i yo seketela. 0 maraka loko a nga kombisanga matitwelo ya ximunhuhakwa xa A.
2.2.6	Matitwelo Xi titwa xi khunguvanyekile ✓ KUMBE Xi hlundzukile ✓ KUMBE Xi herile matimba ✓ KUMBE Xi karhatekile emoyeni ✓	Maraka yin'we loko a kotile ku kombisa matitwelo. U nga nyiki maraka loko a nga kotangi ku yelanisa matitwelo.

NO.	Nhlamulo leyi languteriweke	Ku basisa
2.2.7	Loko munhu a tiyimiserile ku hlaya tibuku u fanele a rivala hi 'facebook' ✓ KUMBE Ku hlaya tibuku swi lava miehleketo leyi nga kanganyisiwiki hi swin'wana ✓ KUMBE Ku hlaya tibuku a swi lavi miehleketo leyi nga hangalaka ✓ KUMBE Munhu swi lava a va a wisile ku ringanela loko a fanele ku hlaya tibuku ✓	Maraka yin'we loko a kotile ku boxa hungu ra kona. A nga kumi maraka loko a tsandzekile ku boxa hungu
2.2.8	Ya kombisa ku va a nga yingiseli vatswari va yena ✓ KUMBE Ku va a nga teki switsundzuxo swa vatswari va yena ✓ KUMBE Ku va a tiendlela leswi a lavaka swona yena n'wini ✓	Maraka yin'we loko a kombisile maendlelo. A nga kumi maraka loko a tsandzekile ku kombisa maendlelo.

Xivutiso xa 3:Nkomiso

TIMHAKANKULU LETI LANGUTERIWEKE: Timhaka tin'wana na tin'wana ta 7 leti landzelaka kumbe leti fanaka.

1.	Ku tshama eka tindhawu leti ku nwiwaka eka tona byalwa ✓	VUNDZENI: Nyika maraka yin'we hi mhakankulu leyi yi faneleke na leyi yi fambelanaka = 7 wa timaraka U nga xupuli swihoxo swa mapeletelo na swa ririmi leswi nga cinciki mongo wa mhakankulu. RIRIMI: <i>Ku papalata ka leswi nga tolovelekangiki ka leswaku timaraka ta ririmi ti tlula timaraka ta timhakankulu, avela timaraka ta ririmi tani hi</i>	10
2.	Ku tshama va ri voxe ✓		
3.	Ku tikuma va nga endli nchumu ✓		
4.	Ku ka va nga lavi ku famba hi milawu ya vatswari va vona ✓		
5.	Ku lava ku wisisa miehleketo loko va hlundzukile ✓		
6.	Va chava ku hlekiwa hi vanghana va vona ✓		

7.	Ku tivona onge va kurile na ku va na vutitshembi ✓	<i>laha ti kombisisweke ha kona laha hansi</i>	
8.	Ku lava ku amukeleka eka vanghana va vona ✓	1-3 wa timhakankulu leti nga hoxekangiki = + maraka yin'we 1 4-5 wa timhakankulu leti nga hoxekangiki = + timaraka timbirhi 2 6-7 wa timhakankulu leti nga hoxekangiki = + timaraka tinharhu 3 <i>U nga susi timaraka hikokwalaho ka xivumbeko lexi hoxekeke kumbe xa ku tshaha KUMBE ku hlayiwa ka marito loku nga helelangiki. Nyika timaraka eka timhakankulu ku kondza u fikelela marito lama lavekaka ivi u honisa leswi saleke</i>	

Xivutiso xa 4

NO.	Nhlamulo leyi languteriweke		
4.1.	A	Rivitaswianakanyiwa	✓
4.2.	C	Xivulwanandza	✓
4.3.	D	Chayisana	✓
4.4.	B	Mukhalabye	✓
4.5.	B	Xivulwa xa rihlawuri	✓
4.6.	B	Hikuva	✓
4.7.	A	Ribumabumeri ra rihlawuri	✓
4.8.	D	Riengeteri ra mukhuva	✓
4.9.	C	Mune wa vatirhi va nkarhinyana va thoriwile hi Riya	✓
4.10.	B	Kokwana u vuyile na sala hi le masin'wini	✓
4.11.	B	Vo ka va nga tlharihang	✓
4.12.	C	swik.	✓
4.13.	B	marito ya muvulavuri	✓

NO.	Nhlamulo leyi languteriweke		
4.14.	A	Risivinene	✓
4.15.	C	Jikela	✓
4.16.	C	Riya u ta thola mune wa vatirhi va nkarhinyana	✓
4.17.	A	Riya u vula leswaku u ehleketa onge wa penga	✓
4.18.	B	A va vona ' <i>White Cane</i> ' xi ri xitirhisiwa xa kahle swinene	✓
4.19.	A	Ndzimana yo sungula	✓
4.20.	D	Ku endla mitirho yimbirhi hi nkarhi un'we	✓